

СУТНІСТЬ ДУХОВНОЇ НАСОЛОДИ У СФЕРІ СПІВАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Демократія має цілий ряд безперечних і вирішальних переваг перед іншими системами суспільного строю. І, перш за все, це пошана до прав людської особистості. Але парадоксальним чином, сьогодні вона приходить до того, що в ній під загрозою опиняється саме існування особистості. І справа тут не в секуляризації християнської культури, не в руйнуванні сакральних основ буття, а в незатребуваності, наприклад, духовного та естетичного вимірювання людського існування в сучасному постіндустріальному суспільстві. Тому ми, звертаючись у нашому дослідженні до особистості студента – майбутнього вчителя музичного мистецтва, робимо наголос на духовності та естетизації навчального процесу. При цьому ми вважаємо, що означені категорії гармонійно узгоджуються із концептом задоволення, а саме із насолодою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Аналіз досліджень і публікацій щодо дослідження категорії духовності дозволяє нам обрати за методологічну основу даної статті праці, в яких розкриті теорії та позиції таких представників філософської школи як: Аристотель, Платон, Демокрит, У. Джеймс, В. Ділтей, А. Камю, Р. Плеснер, Ж.-П. Сартр, Г. Сковорода, В. Франкл, М. Хайдеггер, П. Юркевич та ін.

До того ж в процесі аналізу сутності духовної насолоди в нагоді для нас були роботи Т. Гоббса, М. Літвака, М. Чиксентміхайі та інших.

Формулювання цілей статті... Піднята нами проблема дозволила нам розмежувати поняття задоволення і насолоди з позиції духовності у сфері співацької діяльності, а також з'ясувати сутність цієї відмінності – що і стало метою статті.

Виклад основного матеріалу дослідження... Є два види задоволень, зазначає Т. Гоббс. "Одні задоволення пов'язані із тілесними відчуттями і їх я називаю чуттєвими. ... Задоволення іншого виду, не пов'язані із якою-небудь частиною нашого тіла, називаються духовними" [3, с. 573].

М.Е. Літвак сягнув глибше у цих визначеннях, вважаючи, що стосовно духовного необхідно наголошувати саме на насолоді, а не задоволенні. З приводу цього він зазначає, що не можна насолоджуватися, якщо біологічна потреба не вдоволена. «Якщо я дуже голодний, то їм швидко і насолоду відчутти не можу. Насолода виникає після того, як біологічна потреба вдоволена. Наприклад, я ситий, але раптом мені пропонують моє улюблене блюдо. Я його смакую, загалом, насолоджуюся їжею. Відчуття насолоди, певним чином, є штучним і властиво тільки людині, тобто насолоджуватися треба вчитися» Теж саме можна віднести і до інших проявів задоволення/насолоди. "Насолоджуватися може тільки навчена людина, ненавчена отримує тільки задоволення". І далі М.Е. Літвак запевняє, що почуття насолоди властиве саме духовному в людині. "Духовних задоволень не існує. Я не можу отримати задоволення від прослуховування класичної музики. Тут тільки два варіанти: або я насолоджуюся, або гину від нудьги" [7]. Ми приймаємо погляди як Т. Гоббса, так і М. Літвака, що підтримує нас у бажанні приохотити студентів отримувати, у процесі вокальної підготовки, духовну насолоду.

Проблема духовності, духовного виховання, виховання душі – одвічні проблеми. Кожне нове покоління людей шукає шляхи її вирішення. І те, що людство все ще існує, краще свідоцтво тому, що такі шляхи, врешті-решт, відшукуються. Інша справа, усвідомлення знайдених шляхів. Відомо, що люди спочатку вчать ходити, а потім замислюються над тим, як їм це вдалося. Якщо замислюються?! Така ж ситуація і з духовністю, проблемою, яку ми спробуємо для себе розкрити у спектрі з'ясування сутності духовної насолоди.

Коло мислителів котрі звертаються до цієї смисложиттєвої проблеми, все більше розширюється. Услід за Е. Фроммом, А. Швейцером складність і суперечність духовного життя людини в епоху інформаційного суспільства і її кризових проявів досліджують такі автори як: М. Блюменкранц, Ж.Бодріяр, Д. Елкінз, В. Зінченко, В. Кутирев, Г. Райх та інші. Проте залишається багато нез'ясованих питань щодо розуміння змісту понять "душа", "дух", «духовність»; їх взаємозв'язку, а також їхнє реальне функціонування в сучасних умовах людської цивілізації.

Аристотель, присвятивши проблемі душі свій трактат "Про душу", дав огляд поглядів грецьких філософів на означений феномен. Їхні погляди розкривають загальне і особливе. Загальною виявляється думка, ніби душа є рушійною основою, з появою якої стає можливим світ одухотворений – світ рослин, тварин і людини. Причому душа є щось саморухоме. Іншими словами, душа виявляється певною космічною енергією, що є основою біосфери на планетах сонячної системи. Оскільки душа складає невидиму сутність життя, отримати про неї достовірних знань стародавнім мислителям вважалось найважчим. Тому в своїх міркуваннях вони вдовольнялися приблизним знанням або думкою, яка у кожного з них була своя. Так, якщо для Платона в його "Федоні" душа є саморухома основа (початок), а життя є саморух, то для Демокріта душею є тіло, комбінація атомів. Для Аристотеля сутність душі полягає вже в "ентелехії". Це грецьке слово в перекладі означає дещо, що має мету в самому собі. Аристотель пояснює запропонований ним новий філософський термін як єдність знання і сили. Він же розрізняє три види душі –

рослинну, тваринну і розумну, як три стадії розвитку одного й того ж початку – космічної енергії. Правильно думають ті, визначає Аристотель, хто вважає, що душа не може існувати без тіла, проте сама не є тілом, адже вона дещо, що належить тілу, і тому існує в ньому. “Сама душа надає сенс і мету життю” [1, с. 373].

Як відомо, основною складністю в пізнанні душі є її невидимий і невідчутний характер, що змушує людей протягом всього часу лише вірити в її існування. Але якщо душа, на думку всіх філософів, є особливий вид енергії, вона повинна була б із часом стати об'єктом вивчення не тільки філософів, біологів, психологів, але й, навіть, фізиків. Саме таку спробу зробив в 50-і роки ХХ століття відомий австрійський учений Е. Шредінгер в своїй роботі “Що таке життя з погляду фізики”. Спроба виявилася невдалою. В даний час все більше затверджується підхід до пізнання таємниці життя як феномену особливого роду космічної енергії. За даною теорією, душа розташовується, як мінімум, у трьох просторах: між людьми; між зовнішньою і внутрішньою формами самої людини; між минулим і майбутнім. Вона виконує величезну роботу, пов'язуючи їх один з одним. Замкнувшись виключно на собі або в собі, душа деградує (О. Гурвич, Г. Ємельянова, В. Кажинський).

Неодмінною умовою зростання і збагачення людської душі, придбання нею нових сил є події і вчинки, після здійснення яких душа наповнюється новими сенсами, змістом, відчуттями. Гігантським крокам душі повинні передувати малі кроки – “кроки со-присутності, со-дії, со-співчуття, со-переживання, со-участі, прагнення до сокровенного, яке існує в людях, в природі, у творах мистецтва. Здійснюючи такі кроки, душа людини буде рости і міцніти” [5, с. 134].

Міфотворча фантазія Платона породила чудовий образ душі, яку він узагальнив у вигляді поєднаної сили окриленої пари коней і візничого. Візничий – розум; добрий кінь – вольовий порив; дурний кінь – афект (пристрасть). Якщо який-небудь із атрибутів душі відсутній, душа стає неповноцінною.

Душа і дух розглядаються як поняття одного роду. Це два види розвитку однієї й тієї ж космічної енергії. Поняття духу спочатку мало виключно релігійний сенс. Так, в християнстві “Дух Святий” є одним із образів божественної Трійці. Вираз же “духовне життя” означало і нерідко означає й сьогодні життя релігійне. Це та частина життя людини, яку вона безпосередньо присвячує Богові (духовний – spiritual, релігійний, містичний). З часом поняття духу набуло ширшого значення, що виходить за межі релігійного. Проте відомий зв'язок між релігійним і філософським поняттям духу зберігся. Сутність духовного бачиться в здатності чинити всупереч власним інтересам, не за розрахунком, а жертвуючи ними заради ближнього. Воно протиставляється принципу корисності і в цьому сенсі є нераціональним. Пафос нашої філософської культури полягає в тому, що вона пов'язує поведінку людей із сумлінністю, альтруїзмом, здатністю до любові, тобто орієнтує людей на етично-духовні цінності.

Таким чином дух – це сфера цінностей неутілітарного характеру, а також сфера ідеалів. У душі людина піднімається до визначення і з'ясування вищих цінностей. Вона в думках звільняється від безпосередніх потреб і рутини повсякденності. В той же час людина може бути охоплена не тільки духом добра, але й духом озлоблення. Але і в тому, і в іншому випадку дух залишається тим, що вище за людину, керує нею. Якщо духовне життя складається благополучно, то людина спрямовує свою душу увись у пошуках піднесеного сенсу та ідеалів, здатних ушляхетнити її життя і її саму.

Душевне життя, на відміну від духовного – це сфера безпосередніх переживань, вражень, думок. У понятті душі більше присутній інтимно-особистий аспект. У понятті ж духу яскравіше виражене загальне, універсальне. Душа більш схильна до коливань і більш рухома, ніж дух, який прагне зберегти стійкість і ґрунтовність.

Науковців завжди цікавить взаємна залежність душі і духу, яка міститься в структурі духовності людини. Як відзначає С.П. Кримський, “Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується собітотожність людини, її свобода від жорстокої залежності перед постійно змінними ситуаціями. Духовність, в решті решт, приводить до так званої смислової космогонії, поєднання образу світу із етичним законом особистості” [6, с. 23].

Відзначимо, що проблема духовності особистості по-різному звучить у представників екзистенціалізму, персоналізму, психоаналізу, спіритуалізму, постмодернізму та ін. Принципи розвитку ХХ століття сприяли актуалізації проблематики, пов'язаної із формуванням і розвитком особистості в духовному вимірі буття не просто у зв'язку із відродженням, власне, філософського інтересу до них, але перш за все як наслідок проблеми збереження духовного потенціалу людства. Тому у ХХІ столітті отримання духовності усвідомлюється як чинник виживання, умова гармонійного розвитку суспільства в найближчому і далекому майбутньому.

У західній філософії проблема духовності актуалізується у ряді напрямів і течій, що істотно відрізняються в своїх підходах до постановки і вирішення вказаної проблеми. Зокрема, роботи В. Дільтея, Р. Плеснера, У. Джеймса представляють антропологічний напрям досліджень цього роду. Помітний внесок до осмислення духовності вносять роботи В. Франкла, котрий розглядає духовність, свободу і відповідальність як основоположні модуси буття людини, підкреслюючи безпосередній взаємозв'язок духовності з пошуками людиною сенсу буття. Особливий підхід розробляє екзистенціальна філософія (М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.), представники якої розглядають особистість як відкриту світу, незавершену істоту, яка формує себе в процесі “трансцендентності, виходу за свої межі” і, тим самим, досягає рівня духовного буття.

Духовність визначається як спрямованість особистості до обраних цілей, ціннісна характеристика свідомості. Вона є сукупністю загальних принципів поведінки людей по відношенню один до одного і суспільства. Духовність – вектор вертикальних прагнень людини, задоволення – сфера її горизонтальних устремлінь. Своїм перетином вони утворюють мов би невидимий хрест, що є основою особистості. Духовність як сутнісна риса особистості, як здатність людини до духовного життя має атрибутивний характер, вона властива всім індивідам без винятку. Проте ця здатність закладена в людину лише потенційно. Дух може реалізовуватися в реальних людських вчинках, в творіннях культури, у високому емоційному переживанні. У самій присутності духу в людині проявляється глибинна, фундаментальна реальність, доступна лише людській інтуїції. У своєму просторі духовність є проявом надсвідомості – особливого стану свідомості, що характеризується проникненням в сутність речей, осягненням духовних істин. Органом надсвідомості виступає серце, яке є не тільки органом почуття, емоційно-мотиваційної сфери, але й органом пізнання. Проблема “філософії серця” є однією з провідних в українській філософській думці (Г.С. Сковорода, П.Д. Юркевич). Духовні витоки моральності глибоко розкриті у вченні Г.С. Сковороди про духовний світ людини, про правду, справедливість, щастя і волю, “споріднену працю” та самопізнання. Шлях до щастя, на думку філософа, лежить через етичне самовдосконалення людини. Ідеї Г.С. Сковороди отримали продовження в релігійно-етичній концепції П.Д. Юркевича, котрий відстоював ідею співвідношення розуму і сердечної любові в моральності людини і підкреслював значення практичного здійснення добра як акту щедрої душі і відкритого серця.

Отже, поняття “духовність” відноситься до характеристики людини як особистості, позначає рівень її розвитку і проявляється в прагненні людини до творчої самореалізації, свободи, абсолютної повноти і гармонії буття (О.М. Ананьєв, О.В. Ківа, О.І. Пліш та ін.). Нерідко під духовністю автори розуміють і наявність у людини піднесених ідеальних устремлінь, і залученість до мистецтва (І.А. Соловцова), і релігійність, і високий рівень освіченості, і ступінь інтелектуального розвитку (Г.П. Меньчиков). Думаємо, що відсутність в сучасній теорії єдиної, цілісної концепції духовності пояснюється ототожненням сутності проблеми духовності з проблемами її специфікації, що здійснюється через поняття “Духовні цінності”, “духовне виробництво”, “духовна творчість” тощо, в яких проявляються різні грані та сторони духовності. Більшість сучасних мислителів звертаються до дослідження окремих аспектів і компонентів духовності, зосереджуючи свою увагу на розгляді її відмінних рис, ролі в суспільному житті і в становленні особистості, звертаються до визначення місця духовності в світогляді, культурі тощо.

В контексті нашого дослідження, більш близькими для нас є позиції, в межах яких духовність розглядається як єдина першооснова універсуму, яка виступає в ролі творчої, перетворюючої стихії життя і є його вищою силою, що визначає буття всесвіту. В даному випадку духовність утілює собою творчу енергію буття, що несе в собі гармонію і впорядкованість а також чуттєво-емоційну палітру природи людини (К.О. Абульханова-Славська, Ю.Г. Буртін, В.І. Ксенофонов та ін.).

Дана позиція є особливо привабливою у царіці музичного, зокрема, вокального мистецтва, оскільки мистецтво не тільки розкриває глибину душі музиканта і безмежність проникнення в сутність світу, але й розсовує грані душі того, хто спілкується із мистецтвом і збагачує його загальнолюдськими духовними цінностями.

Тут хотілося б навести цитату із блискучої книги А. Лосева “Музика як предмет логіки”: “Абсолютне Буття музики є однакове буття світу і Бога. Солодка музика і томління світової Волі й Хаосу є томління божественне... Музично відчувати – означає славити кожну білинку й піщинку, радіти життю Буття поза всякими категоріями і оцінками... Жити музично – означає молитися всьому. Так жити – означає керувати Всесвітом, бути іманентно присутнім у монаді стрімливих струменів. Музично жити і відчувати – означає перетворити Буття на звучний нескінченний інструмент Вічності і потопити у ньому все, окрім звуку... Музично жити – означає перетворитися на тремтливий звук, летіти з його швидкістю і завмирати в туманах і хмарах нескінченності. Усередині світу співає і стогне Світова Воля, що народжує із себе Бога” [8, с. 479-480].

І далі слова Г. Гегеля: “Музика є дух, душа, що безпосередньо лунає для самої себе і відчуває себе задоволеною в цьому слуханні себе. ... Якщо навіть душу і охоплює глибока скорбота, то залишаються все ж таки краса і блаженство, велич і творча діяльність усередині себе і собою. Тому якщо мелодійному елементу і повинна бути властива своєрідність почуття, то музика, виплескуючи пристрасть і фантазію в звуках, все ж таки повинна прославити цим почуттям душу, що занурюється в неї, змусити її піднятися над своїм змістом і створити для неї таку сферу, де вона могла б безперешкодно повертатися з цієї зануреної до чистого почуття самої себе. Це, власне, і складає справжню стихію співу, характерну для музики” [2, с. 323-324].

Провідним для вокальної педагогіки є розуміння співу як вияв душевних рухів. За словами Стендаля, “спів є істина, яка виливається із серця”. А співацький звук це перетворене у звук почуття. Це глибока концепція, що стосується найтендітніших струн духовного світу людини. У цієї концепції глибинні коріння. Не випадково, що Р.М. Морі епіграфом до своєї чудової книги “Пізнання голосу в італійській вокальній школі” обирає слова, які вона приписує Платону: *la voce e il fuoco dell'anima* – голос вогонь душі.

Звідси, перша і визначальна умова становлення особистості музиканта – це потреба у творчості, у творчому осягненні музики, оскільки, як зазначає Н. Андгуладзе – творчість музиканта духовного характеру. І коли

ми, приголомшені силою впливу музики, органічно і безпосередньо віддаємося їй у виконавському процесі – ми відчуваємо неперевершене почуття – духовну насолоду.

Вокально-виконавська творчість є особливим видом художньо-творчої діяльності в основі якого лежить процес творчого перевтілення вокаліста-виконавця в художника-інтерпретатора шляхом розвитку професійного мислення співака. “Виконавець подає об’єкти реальності творчо інтерпретованими особистим світобаченням, і це сприяє розкриттю сутнісних явищ життя, які часто приховані від нас у повсякденному бутті. Творче зображення об’єкта через включення його до різноманітних музично-вокальних побудов і системи музично-вокальних образів (структури, форми, змісту) дозволяє виконавцю відкривати в ньому якісно нові риси. Але цьому треба вчитися” [4, с. 13].

Процес вокально-виконавської творчості народжується і здійснюється в надзвичайно складній і довершеній духовній лабораторії, де відбувається переживання й осмислення вражень і почуттів та переклад їх на мову мистецтва. Творення вокально-художніх образів, що спрямовується свідомістю та інтуїцією співака, є напруженою, але завжди хвилюючою діяльністю, оскільки спостерігається величезна емоційна насиченість, незвичайний підйом всіх його душевних сил, які мовби прориваються назовні, утворюючи енергетично-емоційний виплеск, який можна назвати одухотворенням.

Таку максимальну напругу і особливу концентрацію творчого потенціалу особистості і, в той же час, свободу, натхнення, радість самовіддачі та насолоду М. Чиксентміхай називає “Потоком”.

“Я назвав ці виняткові моменти *станом потоку*. Люди часто використовують метафору потоку, течії, щоб описати відчуття легкості, з якою вони виконували якусь справу. І ці моменти вони вважають кращими в своєму житті. Спортсмени описують ці моменти як “друге дихання”, релігійні містики як “екстаз”, а художники і музиканти як моменти естетичного захоплення”. Головне пояснення такого стану є те, що в такі моменти свідомість заповнена різними переживаннями, і ці переживання знаходяться в гармонії один з одним. “В протилежність тому, що ми часто випробуємо в повсякденному житті, в такі моменти наші почуття, наші бажання і наші думки гармонують один з одним” [9].

Саме повна віддача “потоку”, а не щастя, роблять наше життя чудовим. Коли ми знаходимося в стані “потоку”, ми не відчуваємо себе щасливими, оскільки щоб відчути щастя, ми повинні сконцентруватися на наших внутрішніх відчуттях, а для цього нам потрібно відвернути свою увагу від завдання, яке ми зараз виконуємо. Тільки після того, як ми виконаємо своє завдання, у нас є час, щоб озирнутися назад, і нас переповнює відчуття подяки за пережиті моменти – і тоді, в ретроспективі, ми відчуваємо себе щасливими.

Висновки... Отже, спів дає нам можливість вийти у стані “Потоку” за власні межі (у трансцендентальне), віддати свою душевну енергію, оскільки це міститься у нашій природі і приймається, скоріше на підсвідомому рівні. Мабуть в цьому і криється та співока магія, яка залучає нас до своїх тенет. Таким чином, стан “потоку” діє як магніт, що спонукає нас вчитися, – тобто виходити на нові рівні завдань і майстерності.

Є декілька істотних відмінностей між будь-яким задоволенням та духовною насолодою. По-перше, фізична насолода нас скоріше роз’єднує, а духовна об’єднує, оскільки фізичне та біологічне задоволення є більш інтимним явищем і вимагає тільки індивідуальної присутності, тоді як духовна насолода може і не відбутися без присутності іншого, того, хто своїм емоційним відгуком показує нам свою співучасть.

По-друге, на відміну від фізичної, духовною насолодою хочеться ділитися, що є найважливішим показником педагогічного процесу. І саме завдяки тому, що ти нею ділишся – отримуєш додаткове джерело насолоди. Духовне проявляється в намірах людини – заради чого я все це роблю? І тут важливим стає – віддавати, ніж отримувати. Це положення яскраво ілюструє одна східна притча. “У мене одне яблуко і у тебе одне яблуко. Якщо ми з тобою ними обмінємося, то у тебе залишиться одне яблуко і у мене одне. Але якщо у мене одна ідея і у тебе одна ідея, то після обміну ідеями у кожного з нас буде вже дві ідеї”.

Мов би продовжуючи цю притчу, І. Бродський зазначає, що душа, яка сформувалася, приводить у рух душу що формується. Важкість осмислення завдання щодо виховання душі полягає в тому, що перша формує другу не прямо, а якимось таємничим непрямим, гнучким шляхом. І робить вона це не тільки за допомогою витвору мистецтва, але і за допомогою своєї відкритості про його виконанні, власного живого руху, що відчувається іншою душею. Отже, духовне проявляється у взаємовідношеннях між людьми, це зосереджена співбесіда з іншою особою, наслідком якої є співчутливе розуміння.

Але є ще одне джерело насолоди, яке не вимагає додаткових матеріальних вкладень і зміни об’єкту насолоди, особливо духовної. Джерело це – власний духовний розвиток. На вищих ступенях духовного розвитку наше зіткнення з духовною реальністю може викликати такі незвичайні відчуття блаженства, що фізичному тілу буває важко справитися з ними. Такий екстатичний стан доступний кожній людині, хоча зазвичай досягти його дуже складно. Як тільки ми відкриваємо себе, ми можемо вдихнути в себе блаженство і щастя. І якщо на вокальних заняттях спів приносить вам насолоду, натхнення, радість віддачі, він затягує і не хочеться зупинитися – отже ви на вірному шляху.

Перспективою подальших пошуків у напрямку дослідження є аналіз гедоністичних основ естетичного в царині вокального мистецтва.

Література

1. Аристотель. О душе : Соч. в 4 томах / Аристотель. – М. : Изд-во АН СССР, 1976. – Т. 1. – 373 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Эстетика. В 4 томах / Г.В.Ф. Гегель. – М. : Искусство, 1971. – Т. 3. – 621 с.
3. Гоббс Т. Сочинения в 2 томах / Т. Гоббс. – М. : Мысль, 1989. – Т. 1. – 622 с.
4. Гребенюк Н.Е. Вокально-виконавська творчість : автореф. дис... д-ра мистецтвознав. : 17.00.03 / Н.Е. Гребенюк; Нац. муз. акад. України ім. П.І.Чайковського. — К. : 2000. – 39 с.
5. Зинченко В.П. Размышления о душе и ее воспитании (Час души) / В.П. Зинченко // Вопросы философии.— М. : 2002. – № 2. – С. 131-136.
6. Крымский С.П. Контуры духовности. Новые контексты идентификации / С.П. Крымский // Вопросы философии. – М. : 1992. – № 12. – С. 17-24.
7. Литвак М.Е. О наслаждении и удовольствии! [Электронный ресурс] / М.Е. Литвак. – Режим доступа: webinary.com.ua/publ...dlja...naslazhdenii...m_e_litvak...
8. Лосев А.Ф. Музыка как предмет логики / А.Ф. Лосев // Форма. Стиль. Выражение. – М. : Мысль, 1995 – С. 405-602.
9. Чиксентмихайи М. В поисках потока. Психология увлечённости повседневной жизнью [Электронный ресурс] / М. Чиксентмихайи. – Режим доступа к книге: <http://www.cgu.edu/pages/1871.asp>

Анотація

В статті розкривається загальне і особливе у визначенні таких категорій, як душа, дух, духовність, що дозволило зрозуміти і розмежувати поняття задоволення і насолоди з позиції духовності у сфері співацької діяльності, а також з'ясувати сутність цієї відмінності.

Аннотация

В статье раскрывается общее и особенное в определении таких категорий, как душа, дух, духовность, что позволило понять и развести понятия удовольствие и наслаждение с позиции духовности в сфере певческой деятельности, а также выяснить сущность этого различия.

Summary

In the article analyses general and special phenomenon in the definition of such categories as soul, spirit, spirituality, which let in possible to understand and separate notions of pleasure and enjoyment from the point of view of spirituality in the sphere of singing activity, defining the essence of this difference.

Ключові слова: душа, дух, духовність, духовна насолода, творчість, одухотворення, «потік».

Ключевые слова: душа, дух, духовность, духовное наслаждение, творчество, одухотворённость, «поток».

Key words: soul, spirit, spirituality, spiritual enjoyment, creativity, inspiration, «stream».

Подано до редакції 15.09.2011.

УДК [37.034-053.6] (477) "18/19"

©2012

Ворожбіт В.В.

МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Концепціями національного, громадянського, превентивного виховання, Законом України «Про захист суспільної моралі», Указом президента України «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства», програмними документами, прийнятими у контексті Болонського процесу, – наголошено на доцільності звернення і творчого застосування педагогічно цінного досвіду духовно-морального виховання дітей та молоді в сучасній освітній практиці.

Сучасна шкільна практика характеризується загостренням протиріччям між універсалізацією цілей виховання і вимогами особистісно орієнтованої педагогіки, орієнтацією на сучасні організаційні потреби шкільного життя і стратегічними орієнтирами державних виховних програм. Визначальним для теоретичного освоєння історико-педагогічного процесу взагалі і духовно-морального виховання дітей зокрема, є розробки питань методологічних засад педагогічних реалій у другій половині XIX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Аналіз останніх досліджень і публікацій українських науковців – І. Беха, М. Боришевського, О. Вишневського, П. Ігнатенка, В. Лутая, Р. Скульського, О. Сухомлинської та ін. – свідчить про поліаспектність і складність досліджуваної проблеми.

Формулювання цілей статті... Цілі статті: розкрити питання методології вивчення проблем духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів в історичному аспекті.